

הסוגיא השמינית – קצר וטחן כגרוגרת (ע"ב-עא ע"ב)

[1] **אמר רבא: קצר וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות, וחזר וקצר וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות, ונודע לו על קצירה וטחינה¹ של שגגת שבת וזדון מלאכות² – קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה; נודע³ לו על קצירה של זדון שבת ושגגת מלאכות – קצירה גוררת קצירה וטחינה שעמה, וטחינה שכנגדה במקומה עומדת. אביי אמר: טחינה נמי גוררת טחינה – שם טחינה אחת היא.**

חלקה הראשון של הסוגיא – שתי מימרות של רבא ואביי, והערות סתם התלמוד עליהן

[2] **ומי אית ליה לרבא גרירה? והא איתמר: אבל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחת מהן, וחזר ואכל כזית בהעלמו של שני, אמר רבא: הביא קרבן על ראשון – ראשון ושני מתכפרין, שלישי אין מתכפר; הביא קרבן על השלישי – שלישי ושני מתכפרין, ראשון אין מתכפר; הביא קרבן על האמצעי – נתכפרו כולן. אביי אמר: אפילו הביא קרבן על אחד מהן – נתכפרו כולן.**

[3] **בתר דשמעה מאביי סברה⁴ אי הכי, טחינה נמי תגרר לטחינה! גרירה אית ליה, גרירה דגרירה לית ליה.**

[4] **מילתא דפשיטא להו לאביי ורבא, מיבעיא ליה לרבי זירא,**

[5] **דבעי רבי זירא⁵ ואמרי לה בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: קצר וטחן חצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות, וחזר וקצר וטחן חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות,⁶ מהו שויצטרפו?**

חלקה השני של הסוגיא – איבעיא של רבי זירא (רבי ירמיה) ופירושה

[6] **אמר ליה: חלוקין לחטאות, ולא מצטרפין.⁷**

[7] **וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי**

[8] **והתנן: אכל חלב וחלב בהעלם אחד – אינו חייב אלא אחת; אכל חלב ודם ונותר ופגול בהעלם אחד – חייב על כל אחת ואחת. וזה חומר במינין הרבה ממין אחד; חומר במין אחד ממנין הרבה: שאם אכל כחצי זית, וחזר ואכל כחצי זית ממין אחד – חייב; משני מינין – פטור.**

חלקה שלישי של הסוגיא – משנת כריתות ומימרת ריש לקיש

[9] **והוינן בה: "ממין אחד – חייב", צריכא למימר?**

1 באוקספורד חסרה "וטחינה", ובגניזה היא באה לפני קצירה, וייתכן שהיא הוספה; עיין בהערה 28 להלן.
2 בכ"י אוקספורד נוסף כאן: "ונודע לו על קצירה של שגגת שבת וזדון מלאכות", והוא כפל דומות; בדפוס ראשון: "וחזר ונודע לו על קצירה (בווילנא נוסף: [זיעל טחינה]) של זדון שבת ושגגת מלאכות"; בוותיקן, מינכן, וגניזה חסר כל הקטע.
3 בוותיקן ודפוסים נוסף: "[אבל] נודע" וכו'.
4 "סברה" חסרה בד"ר ובפנים וותיקן ונוסף בוותיקן בגליון.
5 בווילנא נוסף: "מרבי אסי".
6 במינכן הסדר הוא: "זדון שבת ושגגת מלאכות ... שגגת שבת וזדון מלאכות", וכן הוא במימרא המקבילה בירושלמי!
7 במינכן: "הואיל וחלוקין לחטאות לא מצטרפי".

[10] **ואמר ריש לקיש משום בר תוטני:** הכא במאי עסיקין? **כגון שאכלו בשני תמחויין, ורבי יהושע היא, דאמר תמחויין מחלקין.** מהו דתימא: אמר רבי יהושע בין לקולא בין לחומרא; קא משמע לן דלחומרא קאמר, לקולא לא קאמר.

הנוסח הראשון של מימרת ריש לקיש (הקושיא)

[11] והא הכא, דחלוקין לחטאות וקא מצטרפי!

[12] אמר ליה: מר ארישא מתני לה,⁸ אנן אסיפא מתנינן לה.⁹

[13] "משני מינין – פטור", צריכה למימר?

[14] **ואמר ריש לקיש משום בר תוטני:** לעולם ממין אחד. ואמאי קרי ליה שני מינין? **שאכלו¹⁰ בשני תמחויין, ורבי יהושע היא, דאמר: תמחויין מחלקין.** והא קא משמע לן דאמר רבי יהושע בין לקולא בין לחומרא.

הנוסח השני של מימרת ריש לקיש (התירוק)

[15] מכלל¹¹ דרישא מין אחד ותמחוי אחד – צריכא למימר?¹²

נספה קצר בסוף הסוגיא

[16] **אמר רב הונא:**¹³ הכא במאי עסיקין? **כגון שהיתה לו ידיעה בינתיים, ורבן גמליאל היא, דאמר: אין ידיעה לחצי שיעור.**

8 ותיקן ד"ר נוסף: "וקשיא ליה".

9 בד"ר נוסף: "ולא קשיא לן".

10 במינכן, ווהיקן, ובגליון אוקספורד נוסף: "[כגון] שאכלו" וכו'.

11 בוילנא נוסף: "[מדיסיפא מין אחד ושני תמחויין] מכלל" וכו'.

12 במינכן ד"ר נוסח ארוך: "מכלל דרישא מין אחד ותמחוי אחד, מין אחד ותמחוי אחד צריכא למימר?"

13 כן הוא בד"ר ואולי בגניזה; בכ"י: "רבינא".

רש"י

כגרוגרת שיעור הוא לכל איסורי מלאכות של שבת באוכלים. קצר כגרוגרת וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות, דלא מיחייב אלא חדא. וחזר וקצר כגרוגרת וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות, דמיחייב תרתי, ולא נודע לו בינתים שחטא. ונודע לו אחרי כן על הקצירה ועל הטחינה, כלומר: או על זו או על זו, וכל שכן על שתיהן (על) [של] שגגת שבת וזדון מלאכות והפריש חטאת, וחטאת זו מכפרת על שתיהן, דהא חדא הוא דמיחייב עליה. קצירה גוררת קצירה שניה בכפרתה, וטחינה גוררת את הטחינה השניה, ונתכפרו כולן, דקיימא לן: אבל שני זיתי חלב בהעלם אחד – אינו חייב אלא אחת, וזה שעשה שתי קצירות בהעלם אחד, שלא נודע לו בין קצירה לקצירה שחטא, ואף על פי שהעלמה של שניה חלוק קצת משל ראשונה – סוף סוף העלם אחד הוא, דלא נודע לו חטאו בינתים, וידיעות [חטא] הוא דמחלקת, הלכך: חטאת זו שבאה על הקצירה וטחינה ראשונה – אתרווייהו קיימא, ונתכפרו עם הקצירה כל קצירות שעליו, שנעשו בהעלם אחד, ועם הטחינה נתכפרו כל הטחינות שעליו, כשעשאן בהעלם אחד. אבל נודע לו על הקצירה אחרונה, שבזדון שבת ושגגת מלאכות, והפריש עליה קרבן, הואיל ובקרבן זה לא שייכא טחינה שעמה – דהא אכל חדא מיחייב, אי הוה מתידעי ליה תרווייהו. קצירה גוררת קצירה ראשונה. וטחינה שעמה של ראשונה. וטחינה אחרונה, שכנגדה של ראשונה. במקומה עומדת וכי מתידע ליה – מיחייב עליה. קצירה גוררת קצירה כמשפט דשני זיתי חלב בהעלם אחד הן, וטחינה שעם קצירה ראשונה – היינו משום גרירה, דאף על גב דעיקר קרבן לאו משום קצירה דבהדה אתא, הואיל ואיכפר ליה בהדי קצירה בתרייתא – גררה לטחינה שעמה בהדה, שהרי שתיהן היו תלויות בקרבן אחד, ואין כפרה לזו בלא זו. וטחינה שכנגדה עומדת במקומה דגרירה לגרירה לא אמרינן, לאיכפורי טחינה אחרונה עם טחינה ראשונה משום שני זיתי חלב בהעלם אחד, דהא קמיינתא גופה בגרירה היא דמיכפרה. שם טחינה אחת היא ואף על גב דקמיינתא גופא בגרירה אתיא, אמרינן גרירה לגרירה. ומי אית ליה לרבא גרירה אטחינה שעמה קפריך, דמגררה עם הקצירה, ואף על גב דקרבן לאו אההיא קצירה איפריש, דאינך כוליהו לאו גרירה איכא, דקצירה וקצירה בהעלם אחד לאו גרירה היא, דכל שם עבירה הנכפל כמה פעמים בהעלם אחד אין בו אלא חטאת אחת. ראשון ושני מתכפרין שהרי בהעלמו היה. שלישו אין מתכפר ולא אמרינן הואיל והשני מתכפר עם הראשון שבהעלמו ליגרירה לשלישי עמו בכפרתו, ואף על גב דלא שייך בהדי ראשון. הביא קרבן כו' שכשהפרישו הזכיר בו שם אותו זית. הביא קרבן על האמצעי נתכפרו כולם ואין זה גרירה, אלא כולם בהעלם של זה היו. אבוי אמר כו' – דאית ליה גרירה. בתר דשמעיה רבא מאביי, דאמר אפילו הביא קרבן על אחד מהם – נתכפרו כולם, דאיה ליה גרירה, הדר ביה איהו ואמר לההיא דלעיל, דמיכפרה טחינה שעמה בגרירה. אי הכי דכאביי סבירא ליה, דאמר גרירה. טחינה שעמה, דאיכפרה בגרירה, תגרור נמי לטחינה שכנגדה, משום שני זיתי חלב בהעלם אחד. גרירה דגרירה כי הך, דטחינה קמיינתא לא איכפרה אלא בגרירה, דלא עליה ולא על קצירה שעמה בא הקרבן אלא דאגריר בהדי קצירה, הלכך לא הדרה גרירה לבתרייתא משום שם טחינה. מילתא דפשיטא להו דזדון שבת ושגגת מלאכות, וזדון מלאכות ושגגת שבת אין חלוקין לחטאות, כדקאמרי דזה מתכפר בקרבנו של זה, ולא אמרינן כשני העלמות נינהו, וניחייב חד אודון שבת ושגגת מלאכות וחד אשגגת שבת וזדון מלאכות, ואף על גב דחד גופה דעבירה היא, מספקא ליה כו'. קצר וטחן קצר או טחן. חזר וקצר כו' ולא נודע לו בינתים על חטאו. מהו שויצטרפו קצירה וקצירה לכשיעור ויתחייב, מי הוי העלם אחד ומצטרפי, או דילמא: כשני העלמות נינהו, ולא מצטרפי. חלוקין לחטאות אי הוי כשיעור לכל חד – אין אחד מהן מתכפר בקרבן הבא על חברו, הלכך, לא מצטרפי. הכי גרסינן – וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי והא תנן כו'. חלב וחלב שני זיתים, והפסיק ביניהם יותר מכדי אכילת פרס, דהוה להו שתי אכילות. שאם אכל חצי זית וחזר ואכל חצי זית באותו העלם, וכגון שלא שהה מתחילתו של ראשון עד סוף גמר אכילת אחרון יותר מכדי אכילת פרס, ממין אחד מצטרפי. צריכא למימר הא חדא אכילה היא, דבשתי אכילות ליכא למאן דאמר חייב. תוסני שם חכם. שני תמחויין שני מיני תבשיל, אחד צלי ואחד שלוק. ור' יהושע היא בכריתות, דאמר תמחויין מחלקין, לאוכל שני זיתים בהעלם אחד בשני תמחויין, לחייבו שתי חטאות, ואיצטריכא לאשמעינן דלענין חצי שיעור מצטרפי, דמהו דתימא בין לקולא כי הכא, בין לחומרא כגון שיעור שלם, אמר ר' יהושע דחלוקין הן, וגבי שני חצאי שיעור פטור – והיינו קולא, וגבי שני זיתים שלימים – חייב שנים, והיינו חומרא. ארישא מתני להא דריש לקיש. אסיפא מתנינן לה ולא איתמר הכי. מכלל דרישא דאמר חייב. מין אחד ותמחוי אחד בתמיה. שהיתה לו ידיעה בין שני חצאי שיעור, ואיצטריך לאשמעינן דליצטרפו, דסלקא דעתך אמינא: הואיל ובשיעורין שלמים חלוקין לחטאות, הכא נמי לא ליצטרפו, קא משמע לן דהתם הוה ידיעה, אבל ידיעת חצי שיעור – לאו ידיעה היא. רבן גמליאל היא דאמר לקמן בפרק הבונה: אין ידיעה לחצי שיעור.

מסורת התלמוד

[2] גרירה ירושלמי פסחים ז, ו, לד ע"ג; הוריות א, ו, מז ע"א; בבלי הוריות ה ע"א, ו ע"א. **אכל שני זיתי חלב** וכו' ירושלמי הוריות ג, ג, מז ע"ב. [4] **מילתא דפשיטא** [...] **מיבעיא ליה** וכו' בבלי כתובות לח ע"ב; הוריות ב ע"א; זבחים קכ ע"א; מנחות ג ע"ב; נידה מג ע"א. [5] **בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא** וכו' ירושלמי שבת ז, א, ט ע"ב; לנוסח הכפול והארוך ("בעי רבי זירא מרבי אסי ואמרי לה בעא מיניה רבי ירמיה") עיין בבלי מנחות ג ע"ב. [6] **חלוקין לחטאות ולא מצטרפין** בבלי שבועות כב ע"א; עיין ירושלמי שבת ז, א, ט ע"ב ("שבתות מחלקות"), והשווה ירושלמי שם ט ע"א ("אין שבתות מצטרפות"), שם ז, ב, ט ע"ד ("מכיון שאין מצטרפין חולקין")=ירושלמי סנהדרין ז, ה, כד ע"ג; יב, ו, יג ע"ד ("כשם שאין העילמות חולקות"); וכן שם נזיר ו, א, נד ע"ג ("ויחלוקו ולא יצטרפו"). [8] **אכל חלב** וכו' משנה כריתות ג, ב. [10] **רבי יהושע** [...] **תמחויין מחלקין** משנה כריתות ג, ט. [8-10], [12-16] **אכל חלב** וכו' בבלי כריתות יב ע"ב. [11] **והא הכא** וכו' ירושלמי שבת ז, א, ט ע"ב ("הרי תמחויין חולקין"). [16] **ר"ג היא דאמר אין ידיעה** וכו' ירושלמי שבת יב, ו, יג ע"ד; בבלי שבת קה ע"א.

ביאור הסוגיא

הקדמה א – מוצא המסורות השונות בסוגיא וסיבת צירופן

עיקר נושא סוגייתנו הוא שאלת צירוף שגגת שבת לשגגת מלאכות, כלומר האם מצטרף כחצי שיעור מלאכה שנעשה בשגגת שבת וזדון מלאכה לעוד כחצי שיעור שנעשה בשגגת מלאכה וזדון שבת, כפי שנזכר במפורש באיבעיא של רבי זירא בפיסקא [5]. דברי רבא ואבבי בפיסקא [1] עוסקים בשאלה דומה השייכת לענייני פרקנו. מאידך עוסקת המימרא השנייה בסוגייתנו [2] בשאלת אכילת כזיתים של חלב כמו גם המימרא הפותחת את סוגיא ט להלן [1]. שתי מימרות אלו מקבילות לדברי הירושלמי הוריות ג ג, מז ע"ב שנביא להלן. דרך מסורות אלו קשורה סוגייתנו קשר הדוק עם הסוגיא הבאה. אולם בנוסף לקשרים האלו למסכת הוריות, לאיבעיא של רבי זירא ולדיון בה, מצאנו גם מקבילה ברורה לסוגייתנו בסוגיית הירושלמי בפרק שביעי של שבת, שתידון להלן בביאור הסוגיא. בשל כך נקבע מקומה של סוגייתנו כאן בפרקנו.

איבעיא זו [5], המהווה את גרעינה הספרותי וההיסטורי של הסוגיא כולה, לא איפשטא בירושלמי. בבבלי ישנם סימנים לכך שלא איפשטא, כמו לשון פיסקא [4]: "מילתא דפשיטא להו לאבבי ורבא מיבעיא ליה לרבי זירא" (המתאים למסורת הראשונה בריש פיסקא [5]: "דבעי רבי זירא", אשר לפיה הציג רבי זירא שאלה ותו לא); ויש סימנים לכך שרבי זירא עצמו הכריע בשאלה זו, כמו לשון פיסקא [6]: "אמר ליה: חלוקין לחטאות, ולא מצטרפין", (המתאים למסורת השנייה שבריש [5]: "ואמרי לה בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא", שלפיה הציג רבי ירמיה שאלה בפני רבי זירא, והלה השיב לו "חלוקין לחטאות, ולא מצטרפין").

לאור תשובה אחרונה זו, ניתן להסביר מדוע הביא התלמוד את דברי רבא ואבבי ("קצר וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות" וכו') בראש הסוגיא הגם שהם עסקו לא בשאלת צירוף חצי שיעור שגגת שבת לחצי שיעור שגגת מלאכה אלא בשאלה "גרירה". "גרירה" בדברי רבא ("קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה") פירושה שקרבן הבא לשם כפרה על חילול שבת שנעשה בשגגת שבת, מכפר גם על חילול שבת שנעשה בשגגת מלאכה (וכן להפך, וכל שכן בדברי אבבי). במילים אחרות: לפי רבא ואבבי אין חילול שבת שנעשה בשגגת שבת וחילול שבת שנעשה בשגגת מלאכה "חלוקים לחטאות", ולפי העיקרון שיוחס לרבי זירא בפיסקא [6] ניתן להסיק שאם אין חילולי שבת אלו חלוקים לחטאות הרי שהם מצטרפים, והיינו "מילתא דפשיטא להו לאבבי ורבא מיבעיא ליה לרבי זירא" (ועיין פירוש רש"י ורבינו חננאל לפיסקא [4]).

אמנם אין המחלוקת השנייה בין רבא לאבבי ("אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונדע לו על אחת מהן...") קשורה לשאלת רבי זירא אלא על ידי "גרירה דגרירה", אבל הקשר בינה לבין מחלוקת רבא ואבבי הראשונה גלוי לעין (אף אם אין טיבו המדויק של קשר זה ברור לגמרי – ראה בביאור להלן). מכאן שבעקבות הצורך להכריע בשאלת רבי זירא המקורית נצטרפו בסוגייתנו יסודות שונים ומגוונים, וכן "נגררה" סוגיא ט ממסכת הוריות וקנתה לעצמה שביתה כאן במסכת שבת.

הקדמה ב – הקשר בין סוגיא ח לסוגיא ט

קודם שניכנס לביאור הסוגיא עצמה, ישנה נקודה אחת הטעונה בירור, והיא היחס בין דברי רבא ואבבי בפיסקא [3] לבין דברי רבי יוחנן וריש לקיש בריש הסוגיא הבאה. כאמור לעיל מצוי היסוד הספרותי לדברי רבא ואבבי אלו כבר בירושלמי הוריות ג ג, מז ע"ב. הנה עיקר מסורת ירושלמי הוריות השייך לענייננו:

היו לפניו שלשה; אכל את הראשון, ולא נתוודע לו; שני בעלימו של ראשון; נתוודע לו על הראשון ולא נתוודע לו על השני; שלישי בהעלימו של שני, ואחר כך נתוודע לו על כולם. רבי יוחנן אמר: חייב על הראשון ועל השני ופטור על השלישי. אמר רבי יוסי: שני, לדעתו הדבר תלוי. רצה, מתכפר לו על הראשון; רצה, מתכפר לו על השלישי.

מדובר כאן במקרה של אכילת שלושה זיתי חלב. השניים הראשונים נאכלו בהיעלם אחד וכן גם השניים האחרונים. אולם יש לציין שהראשון והשני נאכלו בהיעלם אחד, אבל נודע לאוכל על הראשון קודם שנודע לו על השני. לעומת זאת, השני והשלישי גם נאכלו בתוך היעלם אחד וגם נודע לו על שניהם בבת אחת. הראשון והשלישי נאכלו בהיעלמים שונים, שהרי נודע לו על הראשון קודם שאכל את השלישי, ומיותר לציין שנודע לו עליהם בזמנים שונים.

במקרה מסובך זה נחלקו רבי יוחנן ורבי יוסי. שניהם מודים בכך שלא ניתן להתכפר בקרבן אחד על הראשון ועל השלישי, שהרי לא נאכלו בהיעלם אחד. כמו כן מודים שניהם בכך שניתן להתכפר בקרבן אחד על השני ועל השלישי, שהרי נאכלו בהיעלם אחד ונודע לו עליהם בבת אחת. המחלוקת בין רבי יוחנן לרבי יוסי היא בשאלה אם ניתן להתכפר על הראשון ועל השני בקרבן אחד: לדעת רבי יוסי ניתן, כנראה משום שנאכלו בהיעלם אחד; ואילו לדעת רבי יוחנן לא ניתן להתכפר עליהם בקרבן אחד, כנראה משום שנודע לו עליהם בזמנים שונים.¹⁴

כפי שאמרנו לעיל קשורים דברי רבא ואבבי בסוגייתנו פסקא [2] למסורת זו:

ירושלמי הוריות ג, מז ע"ב	סוגייתנו [2]
היו לפניו שלשה – אכל את הראשון ולא נתוודע לו שני בעלימו של ראשון;	איתמר: אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד
נתוודע לו על הראשון ולא נתוודע לו על השני;	ונודע לו על אחת מהן
שלישי בהעלימו של שני;	וחזר ואכל כזית בהעלמו של שני,
ואחר כך נתוודע לו על כולהם,	
רבי יוחנן אמר: חייב על הראשון ועל השני ופטור על השלישי.	
אמר רבי יוסי: שני, לדעתו הדבר תלוי. רצה, מתכפר לו על הראשון,	אמר רבא: הביא קרבן על ראשון – ראשון ושני מתכפרין, שלישי אין מתכפר.
רצה, מתכפר לו על השלישי.	הביא קרבן על השלישי – שלישי ושני מתכפרין, ראשון אין מתכפר.
	הביא קרבן על האמצעי – נתכפרו כולן.

הקטעים המקבילים בבבלי זהים בצורתם ובסדרם לאלה שבירושלמי, והדבר אינו משאיר ספק בכך שלפנינו שני גלגולים של מקור ספרותי אחד. דברי רבא מקבילים לשיטת רבי יוסי בירושלמי

14 יש להעיר על מימרא אחרת של רבי יוחנן בירושלמי הוריות שם, העומדת לכאורה בסתירה לעמדתו במימרא זו: "אכל שלשה זיתים וסבור שהן שנים, הפריש חטאת כפר [...] ר' יוחנן אמר: נתכפר מקצת החט נתכפר כולו. רבי שמעון בן לקיש אמר: נתכפר מקצת החט לא נתכפר כולו". דעתו של רבי יוחנן כאן היא שהקרבן כיפר על כל שלושת הזיתים של החלב הגם שנודע לו רק על שניים מהם. ריש לקיש חולק עליו וסבור שהקרבן כיפר רק על שני הזיתים שנודע לו עליהם, וכאשר יוודע לו גם על השלישי, יתחייב להביא עליו קרבן נוסף. שיטת רבי יוחנן במחלוקתו עם רבי יוסי מעלה בעיה מסוימת לגבי המחלוקת עם ריש לקיש, שהרי גם שם נודע לאוכל על שני הזיתים הראשונים קודם שנודע לו על השלישי. ואם כן, כיצד קבע רבי יוחנן שם שאפשר לו לאוכל להתכפר בקרבן שהביא על הראשונים גם על השלישי? בעל יפה עיניים לסוגיא ט העיצע שתי תשובות. התשובה הראשונה (אליבא דפירוש הריטב"א שהובא בכסף משנה להלכות שגגות ויא) מבוססת על דיוק בניסוח המקרה של המימרא הראשונה לעיל: "אכל שלשה זיתים וסבור שהן שנים", כלומר אכל אכילה אחת בת שלושה זיתים ונודע לו עליה כולה בבת אחת, אלא שטעה בשיעור שאכל. לדעה זו מודה רבי יוחנן במקרה כזה שאינו חייב שתיים, שהרי נודע לו על כל החטא בבת אחת, אלא שלא נתבררה לו הכמות המדויקת שאכל. התשובה השנייה (אליבא דפירוש הכסף משנה עצמו ברמב"ם שם) מבוססת גם היא על דיוק מלשון הירושלמי: במחלוקת עם רבי יוסי צוין במפורש שנודע לו על השני קודם שהביא קרבן על הראשון, ואילו במחלוקת עם ריש לקיש לא נאמר מתי נודע לו על השלישי. לפי שיטה זו אין ידיעה מחלקת היעלם אחד לשגגות שונות אלא אם כן נודע לו שתי ידיעות שונות בו אחר זו. ידיעה אחת בלבד אינה אלא ידיעה חלקית של שגגה אחת, ואז, אם "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו".

ואפילו מוסיפים עליהם: לדעת רבי יוסי מתכפר הכזית השני עם הראשון או עם השלישי, והוסיף רבא על דברי רבי יוסי, שאם "הביא קרבן על האמצעי – נתכפרו כולן".

לעומת זאת הושמטו שני קטעים חשובים בנוסח הבבלי: (א) כל שיטת רבי יוחנן ("חייב על הראשון ועל השני"); (ב) התנאי האחרון, המגדיר את עצם המקרה שבו נחלקו רבי יוחנן ורבי יוסי ("ואחר כך נתודע לו על כולהם"). מדוע הושמטו שני קטעים אלו? ייתכנו שני הסברים: (א) באמצעות השמטות אלו התכוונו לפסוק הלכה במחלוקת רבי יוסי ורבי יוחנן ולהכריע את הדין כשיטת רבי יוסי, שאין ידיעות מחלוקת; (ב) לא התכוונו להכריע במחלוקת רבי יוחנן ורבי יוסי אלא לדחות את הדיון במחלוקת זו לתחילת הסוגיא הבאה (ט [1]),¹⁵ ששם נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש¹⁶ בעצם השאלה אם ידיעות מחלוקת או לא: "איתמר – אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני, רבי יוחנן אמר: חייב שנים, וריש לקיש אמר: אינו חייב אלא אחת".

בין כה ובין כה לא עלה במפורש עניין "ידיעות מחלוקת" לדיון בסוגייתנו, ובעקבות הכרעת עורך הסוגיא נדחה גם אנו את הדיון בו לסוגיא ט להלן, ונתמקד בביאור דברי רבא ואבבי ביסוד השני הנמצא בדבריהם: השאלה אם יכול קרבן הבא על חטא מסוים לכפר גם על חטא אחר מאותו שם, החלוק ממנו במידה זו או אחרת, או בלשון הבבלי: שאלת "גרירה".

מבוא לביאור סוגייתנו

סוגייתנו עוסקת בשלושה נושאים: (א) "גרירה" [1-3]; (ב) האם מצטרפות שגגת שבת ושגגת מלאכות [4-6]; (ג) דיון כללי בשאלת "תמחויין חולקין ומצטרפין" [7-16]. בדרך זו מתחלקת הסוגיא לשלושה חלקים. שני חלקיה האחרונים של הסוגיא מקבילים לסוגיית הירושלמי כאן בפרק שביעי של שבת. חלקה הראשון של הסוגיא נבנה על יסודות אלו ועל ירושלמי הוריות ה"ל. לכן נתחיל עם ביאור החלק השני, נמשיך בביאור החלק השלישי, המסתעף ממנו, ונחזור לבסוף לבאר את החלק הראשון. כפי שהובטח לעיל, נתחיל עם ניתוח הסוגיא המקבילה בירושלמי שבת.

15 לגבי שני הסברים אלו יש להעיר כמה הערות: ההסבר השני אפשרי רק לפי התשובה השנייה שהובאה לעיל בשם הכסף משנה. לפי שיטה זו אין ניסוח המקרה בתחילת סוגיא ט ("וחזר ונודע לו על השני" – לפני שהביא קרבן!) מקרי, שהרי אילו הביא קרבן קודם שנודע לו על השני היה גם רבי יוחנן מודה ש"נתכפר מקצת החטא נתכפר כולו". חיזוק לשיטה זו מצאנו בעובדה שעורך סוגיא ח השמיט את המילים "ואחר כך נתודע לו על כולהם" ממימרת רבא כדי שדבריו לא יעמדו בסתירה מפורשת לדברי רבי יוחנן בסוגיא הבאה. לפי ההסבר הראשון עומדים דברי רבא ואבבי בסתירה לשיטת רבי יוחנן להלן בסוגיא ט, דבר המתאים לתשובה הראשונה שהובאה לעיל בשם הריטב"א. לפי שיטה זו היה רבי יוחנן מחייב שתי חטאות בכל מקרה של שתי אכילות שונות אם נודע לאוכל על הראשונה קודם השנייה. עמדת רבי יוחנן שאם "נתכפר מקצת החטא נתכפר כולו" תקפה רק במקרה של אכילה אחת. אולם שתי המימרות ה"ל בבבלי פותחות בכותרת זוהי ("שני זיתי חלב בהעלם אחת"), ולא ניתן לומר שבראשונה היתה אכילה אחת ובשנייה שתיים. בשתייהן נודע לו על הכזית הראשון קודם שנודע לו על השני. רבא ואבבי מודים שמביא על השניים הראשונים רק קרבן אחד, ואילו לדעת רבי יוחנן חייב שניים.

אולם גם לפי ההסבר השני ייתכן שדברי רבא ואבבי עומדים בסתירה לשיטת רבי יוחנן. ניסוח ההוספה שבסוף מימרת רבא בבבלי ("הביא קרבן על האמצעי – נתכפרו כולן") בעייתית להסבר השני. מהו "האמצעי" הנזכר כאן? הכותרת של מימרת הבבלי היא "אכל שני זיתי חלב בהעלם אחת", ולא צוין הסדר שבו נאכלו. ובצדק, שהרי רק העובדה שנודע לו על אחד מהם קובעת את מעמדו של השני כאמצעי, דהיינו אותו כזית שנאכל בהיעלמו של הראשון וכן של השלישי. אם לא נודע לו על הראשון, הרי שנאכלו כל השלושה בהיעלם אחד, ואין מקום לקרוא לאחד מהם "אמצעי". נתברר שעצם הלשון "אמצעי" מניח שכבר נודע לו על הראשון ואחר כך על השני קודם שהביא את קרבנו על השני. דייקא אפוא דמימרת רבא לא כשיטת רבי יוחנן במחלוקת שבריש סוגיא ט.

16 ריש לקיש ולא רבי יוסי – אולי בעקבות המחלוקת האחרת בין רבי יוחנן לריש לקיש שם בהוריות.

סוגיית הירושלמי

הנה לשון הירושלמי שבת ז א, ט ע"ב:

[א] רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא: קצר חצי גרוגרת בשבת זו בזדון שבת ובשגגת מלאכות, וחצי גרוגרת שבת זו בשגגת שבת ובזדון מלאכות, שגגות שבו – מהו שיצטרפו? [ב] איפשר לומר? שבתות מחלקות! שבתות מצטרפות? [ג] תמחויין חולקין ותמחויין מצטרפין! [ד] אמר ליה: איני יודע טעם תמחוי. [ה] ולא מתניתא היא? כתב אות אחת בחול ואות אחת בשבת – רבי אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר. [ו] אמר רבי עזריה קומי רבי מנא: תיפתר בזדון. [ז] אמר ליה: ולא כל שכן הוא? מה אם הזדון שאינו חולק אינו מצטרף; שגגה, שהיא חולקת, לא כ"ש שלא תצטרף?!

[ח] א"ר חנניה: לא אמר כן, אלא: קצר חצי גרוגרות בשחרית בזדון שבת ובשגגת מלאכות, וחצי גרוגרת בין הערבים בשגגת שבת ובזדון מלאכות, שגגות שבו ושגגות שבו – מהו שיצטרפו?

[ט] א"ר מנא: אף על גב דלא א"ר יוסה דא מילתא, אמ' דכוותיה: אכל חצי זית בידיעת הקודש ובהעלם טומא' וחצי זית בעלם הקודש ובידיעת הטומאה, העלם שבו והעלם שבו – מהו שיצטרפו?

בסוגיית הירושלמי שאל רבי ירמיה את רבי זירא (השווה "אמרי לה" בבבלי [5]) אם שגגת שבת ושגגת מלאכות מצטרפות. משום מה¹⁷ העמיד רבי ירמיה את שאלתו כך ששגגה אחת היתה בשבת זו והשנייה בשבת הבאה [א]. רבי זירא תפס אותו על אוקימתא זו, ותמה עליו [ב] איך אפשר להעלות על הדעת ששתי שגגות אלו יצטרפו אם היו בשתי שבתות שונות.¹⁸ לדעת רבי זירא שבתות מחלקות שגגה אחת ממש, ולדעתו נגזר מכך שאינן מצטרפות כלל, ואפילו שתי השגגות מסוג אחד. לתמיהה זו של רבי זירא השיב רבי ירמיה: "תמחויין חולקין ותמחויין מצטרפין" [ג], כלומר: מן ההנחה ששבתות מחלקות לא ניתן לגזור שאינן מצטרפות, משום שמצאנו דוגמה נגדית שבה מתחלק איסור אחד לחטאות שונות, ובכל זאת מצטרפים שני חצאי שיעורי איסור לכדי חיוב חטאת. הוא רומז בכך לשיטת רבי יהושע במסכת כריתות ג ט, ולהלן יתבאר מניין לו לרבי ירמיה שרבי יהושע סבור שבמקרה שכזה תמחויין אכן מצטרפים.

בפיסקא [ד] הודה רבי זירא שאין בידו ליישב את הסתירה מתמחוי לשיטתו ("איני יודע טעם תמחוי"), והוא ביקש [ה] להוכיח את טענתו שאין שני חצאי מלאכה של שבתות שונות מצטרפים מלשון הברייתא הקובעת זאת במפורש ("ולא מתניתא היא? כתב אות אחת"). רמז רבי זירא בכך למסורת הנמצאת בסוגיית הירושלמי בשבת להלן יג א, יד ע"א, ושם מוכח שלשיטת הירושלמי אין שום תנא החולק על כך ששבתות אינן מצטרפות.¹⁹

בפיסקא [ו] ניסה רבי עזריה לתרץ את הברייתא [ה] אליבא דרבי ירמיה. הוא הציע להעמיד את הברייתא הנ"ל במזיד, כאשר שאלת רבי ירמיה עסקה בשוגג.²⁰ בתשובתו של רבי מנא לרבי עזריה [ז] חזרנו לדיון המופשט שנקטע לאחר פסקא [ב] לעיל:

אמר ליה [רבי מנא]: ולא כל שכן הוא? מה אם הזדון שאינו חולק אינו מצטרף – שגגה, שהיא חולקת, לא כ"ש שלא תצטרף?!

17 כפי שראינו בביאור סוגיות הפרק כמה פעמים לעיל, אין בירושלמי עמדה ברורה לגבי השאלה אם שבתות מחלקות אם לאו. לכן ייתכן שרבי ירמיה שאל את שאלתו לפי תומנו בהנחה שאין שבתות מחלקות, והסתכן משום שרבי זירא סבור ששבתות מחלקות. לחילופין, ייתכן שגם רבי ירמיה סבור ששבתות מחלקות, אבל לא ראה קשר הכרחי בין חילוק לצירוף. מכל מקום, נראה שיש להבין את עיקר כוונת האוקימתא המקורית (שתי השבתות) על פי האוקימתא הסופית (שחרית ובין הערבים), דהיינו שני זמנים שונים הרחוקים זה מזה.

18 יש מקום לדון בשאלה אם תשובה זו היא של רבי זירא או מדברי סתם הירושלמי. הסגנון החי בהמשך ("איני יודע טעם תמחוי") מקרב את ההנחה שלפנינו דיווח על דיון אמיתי שהתרחש בין אמוראים. מאידך, לכאורה נוחה יותר הצעת התיקון "לא אמר כן" [ח] במקרה שבו לא התקיים דיון מפורש של רבי ירמיה ורבי זירא בנוסח הראשון. עיין ר"א ווייס, לחקר התלמוד, עמ' 179 ואילך.

19 לנוסח פיסקא [ה] בירושלמי ופירושה עיין ירושלמי כפשוטו, עמ' 125, ואין כאן מקום להאריך.

20 במזיד עשויה ידיעת החטא לחלק בין חצי השיעור שנעשה בשבת זו לבין חצי השני שנעשה באחרת, ומשום כך אינם מצטרפים. במקרה של שוגג, לעומת זאת, היו הרי שתי השבתות בהיעלם אחד, ומשום כך קיימת אפשרות שבשוגג הן יצטרפו.

ייתכן שרבי מנא רומז לכך שחילוק מלאכות אפשרי רק בשוגג ולא במזיד, כפי שביארנו לעיל בסוגיא ו. על סמך הנחה זו יכול רבי מנא להסיק בפשטות: דבר החולק לא יצטרף. חשוב לציין כאן שסוגיית הירושלמי עדיין מחזיקה בהנחה זו, והיא לא נדחתה לעיל כאשר הסיט רבי זירא את הדיון לכיוון אחר בפיסקאות [ד-ה]. אם כן, הקושיא שהעלה רבי ירמיה על הנחה זו מן הדוגמה של תמחויין עודנה במקומה.

בפיסקא [ח] קיבל רבי חנניה את ביקורת רבי זעירא על ניסוח שאלת רבי ירמיה, ולכן הגדיר מחדש את שאלתו של רבי ירמיה: הפעם הועמדה שאלת צירוף שגגת שבת לשגגת מלאכות באוקימתא של שבת אחת (שחרית ובין הערביים) ולא בשבתות שונות. לשאלה זו אין הירושלמי עונה, והיא נשארה בעיא דלא איפשטא.²¹

מסקנת הירושלמי כפולה: (א) ניסוח מתוקן של שאלת רבי ירמיה, כאשר האוקימתא היא בשבת אחת ולא בשתיים [ח]; (ב) קושיא שלא נפתרה, דהיינו סתירה בין הנחה שדבר החולק אינו מצטרף לבין דוגמה נגדית של תמחויין [ג-ד]. שני חלקיה האחרונים של סוגיית הבבלי מבוססים על מסקנתה הכפולה של סוגיית הירושלמי.

ביאור החלק השני – השוואת בבלי וירושלמי שבת

פיסקאות [5-11] של סוגייתנו בבבלי מקבילות לפיסקאות [א-ג] בסוגיית הירושלמי:

ירושלמי שבת ז א, ט ע"ב	בבלי שבת [5-11]
[א] רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא: קצר חצי גרוגרת בשבת זו בזדון ובשגגת מלאכות וחצי גרוגרת [ב] שבת זו בשגגת שבת ובזדון מלאכות, שגגות שבו – מהו שיצטרפו?	[5] בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: קצר וטחן חצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות, וחזר וקצר וטחן חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות – מהו שיצטרפו?
[ב] איפשר לומר? שבתות מחלקות! שבתות מצטרפות?	[6] אמר ליה: חלוקין לחטאות ולא מצטרפין.
[ג] תמחויין חולקין ותמחויין מצטרפין.	[7] וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי? [8] והתנן: אכל חלב וחלב בהעלם אחד [9] והוינן בה: ממין אחד חייב [10] ואמר ריש לקיש משום בר תוטני: הכא במאי עסקינן? כגון שאכלו בשני תמחויין, ורבי יהושע היא, דאמר תמחויין מחלקין [11] והא הכא, דחלוקין לחטאות וקא מצטרפי!

פיסקאות [7-11] של סוגיית הבבלי הן ניסוח מורחב ומבואר של המימרא הקצרה והסתומה שבירושלמי, ונאריך בביאורן להלן. אמנם קרובות יותר פיסקאות [5-6] בסגנון בבבלי לקטעים המקבילים בירושלמי, אבל ישנו שינוי מהותי ביניהם, כפי שיתבאר מן הטבלה הבאה:

תחילת סוגיית הירושלמי	מסקנת סוגיית הירושלמי	בבלי [5]
רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא: קצר חצי גרוגרת בשבת זו בזדון שבת ובשגגת מלאכות, וחצי גרוגרת בשבת זו בשגגת שבת ובזדון מלאכות, מהו שגגות שבו – מהו שיצטרפו?	א"ר חנניה: לא אמר כן, אלא קצר חצי גרוגרות בשחרית בזדון שבת ובשגגת מלאכות, וחצי גרוגרת בין הערבים בשגגת שבת ובזדון מלאכות, שגגות שבו – מהו שיצטרפו?	בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: קצר וטחן ²² חצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר וטחן חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות, מהו שיצטרפו?

בתחילת הירושלמי העמידו את קצירת חצי הגרוגרת הראשונה בשבת אחת ואת החצי השני באחרת. לאחר דיון ארוך תיקנו אוקימתא זו והעמידו את שני חצאי הגרוגרות באותה שבת, אחד בשחרית ואחד בין הערביים.²³ בבבלי, לעומת זאת, לא נזכרה במפורש האוקימתא של שאלת רבי ירמיה, לא של שבת זו ושבת הבאה ולא של שחרית ובין הערביים. ניתן לטעון שהבבלי שמר על נוסח סתום ומקורי של השאלה, כאשר בירושלמי העלו פירושים שונים לגביה. אולם סביר יותר להבין מסתימת לשון הבבלי שמדובר בצירוף שגגות שונות בשבת אחת ולא בשבתות שונות. הנחה זו מתחזקת עוד כאשר משווים את ניסוח הבבלי של תשובת רבי זירא: "חלוקין לחטאות ולא מצטרפין", עם "שבתות מחלקות שבתות מצטרפות". ניסוח הבבלי קרוב מאוד לניסוח הירושלמי, בשינוי אחד: השמיטו בו כל התייחסות לשבתות שונות, הן לגבי חילוק הן לגבי צירוף. דבר זה עולה יפה עם ההנחה שהבבלי קיבל את מסקנת הירושלמי שרבי ירמיה שאל (או צריך היה לשאול) את רבי זירא בנוגע לשבת אחת ולא בנוגע לשתי שבתות.

שינוי קטן זה בין הבבלי לירושלמי גורר שינוי גדול הרבה: מעתה מוסבת תשובת רבי זירא על מסקנת הירושלמי, ובמקום "בעיא דלא איפשטא", משיב רבי זירא בבבלי במפורש לשאלת רבי ירמיה ומכריע שאין שגגת שבת ושגגת מלאכה מצטרפות לכדי חיוב חטאת אחת. נתברר שמבחינה היסטורית אין התשובה שבפיסקא [6] משקפת את עמדתו המקורית של רבי זירא אלא היא עיבוד ספרותי של תשובתו בידי בעלי התלמוד הבבלי.

אולם כפי שכתבתי בהקדמה לעיל אין עמדת הבבלי חד-משמעית בעניין זה. פיסקא [5] נמסרה בשתי מסורות: "דבעי רבי זירא ואמר לה בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא קצר וטחן...". לפי המסורת הראשונה רבי זירא עצמו הוא שהציג את השאלה, ואילו לפי המסורת השנייה רבי ירמיה הוא שהציג אותה בפני רבי זירא. המשך הסוגיא, שהוא דיון בין רבי זירא לרבי ירמיה, מתאים אפוא רק למסורת השנייה, כאשר הלשון בפיסקא [4] ("מילתא דפשיטא להו לאביי ורבא מיבעיא ליה לרבי זירא") מתאים למסורת הראשונה, שהרי סגנון זה מופיע כמה פעמים בבבלי (עיי' מסורת התלמוד לפיסקא [4]), ובכל המקומות אין השאלה זוכה לתשובה. אם אכן הכריע רבי זירא בצורה כה החלטית (כפי שמשמע מפיסקא [6]), היה מתאים סגנון אחר לחלוטין, כמו "ופליגא...".²⁴

22 בבבלי שאל רבי ירמיה על מקרה "קצר וטחן" ואילו בירושלמי רק על "קצר". רש"י פירש "קצר או טחן", והוא בוודאי צודק מבחינה עניינית. ככל הנראה הושפעה המימרא מדברי רבא ואביי לעיל פיסקא [1], ושם קצר וטחן הוא דווקא. עיי' גם ניסוח הרמב"ם בהלכות שגגות ז' י שניא להלן.

23 השימוש במונחים אלה משקף את המשנה להלן בסוף פרק הבונה (שבת ק"א): "הכותב שתי אותיות בשתי העלמות, אחת שחרית ואחת בין הערבים – רבן גמליאל מחייב, וחכמים פוטרין". מעניין שמשנה זו עולה שוב בסוף סוגיית הבבלי (רבן גמליאל היא).

24 עיי' הלבני, עמ' רד – רו.

לפי עדות הירושלמי אכן הציג רבי ירמיה שאלה לפני רבי זירא, והוא אכן השיב לה, אבל שאלה זו איננה השאלה הנמצאת בפיסקא [5] בסוגיית הבבלי. השאלה בבבלי היא השאלה הנמצאת בסוף סוגיית הירושלמי, שלא זכתה לתשובה במסורת ארץ ישראל. לאור נתונים אלו ניתן לשער שתפקיד "תשובה" זו בבבלי איננו בהכרח להכריע בשאלת צירוף שגגת שבת ושגגת מלאכה, שהרי שאלה זו הוכרעה כבר בתחילת הסוגיא באמצעות שיטות רבא ואבבי שיידונו להלן. ייתכן מאוד שתפקיד התשובה בבבלי הוא לשמש קטע מעבר לדיון בקושיא שהעלה רבי ירמיה בירושלמי אליבא דרבי יהושע: "תמחויין חולקין, תמחויין מצטרפין". קושיא זו נשארה בסוף סוגיית הירושלמי ללא פתרון, ומפיסקא [7] ואילך פונה סוגיית הבבלי לטפל בה ביסודיות.

ביאור החלק השלישי – בבלי שבת וכריתות

חלקה השלישי של הסוגיא מורכב משלושה יסודות: (1) פסקאות [7-11] – הרחבה ופיתוח של שאלת רבי ירמיה בירושלמי; (2) פסקאות [12-14] – תשובה לשאלה; (3) פסקאות [15-16] – מעין נספח שלהלן יתבאר תפקידו המדויק בסוגיא. מצאנו מקבילה לחלקה השלישי של הסוגיא בבבלי כריתות יב ע"ב. עיון במקבילה זו עשוי לעזור לנו בפירוש סתומות סוגייתנו:

סוגייתנו [7-16]	כריתות יב ע"ב
[7] וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי?	
[8] והתנן: אכל חלב וחלב בהעלם [...] ממין אחד – חייב, משני מינין – פטור.	אכל חלב ודם פיגול ונותר – חייב...
[9] והוינן בה: ממין אחד חייב צריכא למימר?	ממין אחד חייב, פשיטא!
[10] ואמר ריש לקיש משום בר תוטני: הכא במאי עסקינן? כגון שאכלו בשני תמחויין, ורבי יהושע היא, דאמר תמחויין מחלקין.	אמר ריש לקיש משום בר תוטני: כגון שאכלו בשני תמחויין, ואליבא דרבי יהושע, דאמר תמחויין מחולקין.
מהו דתימא אמר רבי יהושע בין לקולא בין לחומרא, קא משמע לן דלחומרא קאמר; לקולא לא קאמר.	מהו דתימא כי אמר ר' יהושע – לא שנא לקולא ולא שנא לחומרא, קמ"ל דחייב, אלמא לחומרא אמר, לקולא לא אמר.
[11] והא הכא, דחלוקין לחטאות וקא מצטרפי!	
[12] אמר ליה: מר – ארישא מתני לה, אנן – אסיפא מתנינן לה.	איכא דאמר על סיפא:
[13] משני מינין פטור צריכא למימר?	משני מינין פטור, פשיטא!
[14] ואמר ריש לקיש משום בר תוטני: לעולם ממין אחד. ואמאי קרי ליה שני מינין? שאכלו בשני תמחויין, ורבי יהושע היא, דאמר תמחויין מחלקין. והא קא משמע לן דאמר רבי יהושע בין לקולא בין לחומרא.	אמר ריש לקיש משום בר תוטני: כגון שאכלו בשני תמחויין, ואליבא דר' יהושע, דאמר תמחויין מחולקין, דמהו דתימא כי אמר ר' יהושע לחומרא אמר, לקולא לא אמר, קמ"ל מב' מינין פטור. מאי מב' מינין? ממין אחד הוא! ואמאי קרי ליה ב' מינים? משום דאכלו בב' תמחויין וקתני פטור, אלמא ל"ש לקולא ול"ש לחומרא קאמר רבי יהושע.

סוגייתנו [7-16]

כריתות יב ע"ב

[15] מכלל דרישא מין אחד ותמחוי אחד, מין אחד ותמחוי אחד צריכא למימר?
 [16] אמר רב הונא: הכא במאי עסקינן? כגון שהיתה לו ידיעה בינתיים, ורבן גמליאל היא, דאמר: אין ידיעה לחצי שיעור.
 אמר רבינא: כגון שהיתה לו ידיעה בינתיים, ואליבא דרבן גמליאל, דאמר אין ידיעה לחצי שיעור;
 דתנן: הכותב שתי אותיות בשתי העלמות, אחת שחרית ואחת ערבית – ר"ג מחייב וחכמים פוטרין;
 רבן גמליאל סבר אין ידיעה לחצי שיעור, ורבנן סברי יש ידיעה לחצי שיעור.

כפי שאמרנו לעיל, פסקאות [7-11] הן הרחבה ופיתוח של קושיית רבי ירמיה בירושלמי. דברי רבי ירמיה שם סתומים למדי. מה הם "תמחויין" ומניין לנו שהם מצטרפים? מתוך דברי ריש לקיש בבבלי [10] מתבאר שהכוונה היא לשיטת רבי יהושע במשנה כריתות ג ט. עוד מתבאר שם שרבי יהושע מודה שתמחויין מצטרפין, שהרי "דלחומרא קאמר, לקולא לא קאמר". המסורת הראשונה של דברי ריש לקיש בכריתות תואמת אפוא את קושיית רבי ירמיה על רבי זירא בירושלמי.

אולם מפיסקא [12] ואילך שונה מסורת הבבלי ממסורת הירושלמי לגמרי. בירושלמי לא ידע רבי זירא להשיב לרבי ירמיה ("איני יודע טעם תמחויין"), ואילו לפי הבבלי הכיר רבי זירא נוסח אחר של דברי ריש לקיש, ומתוך דברים אלו מתיישבת קושיית רבי ירמיה בקלות. מתעוררת השאלה מדוע לא הזכירו מסורת שנייה זאת בירושלמי? כדי להשיב על שאלה זו עלינו לדייק בנוסח המסורת הכלולה בפיסקא [14], שהיא למעשה עיקר תשובתו של רבי זירא לקושיית רבי ירמיה.

המסורת השנייה של דברי ריש לקיש הגיעה אלינו בשלוש גירסאות, אחת קצרה, בשבת, ושתיים ארוכות, בקטע המקביל בכריתות. מתוך עיון בשתי הגירסאות בכריתות ניתן להוכיח שדווקא הנוסח הראשון של דברי ריש לקיש, המוסב על הרישא של משנת כריתות (להלן "קושיא") הוא המקורי, ואילו הנוסח השני של דברי ריש לקיש, המוסב על הסיפא של משנת כריתות (להלן "התירוץ") הוא תוצאה של עריכה משנית, כנראה בידי סתם התלמוד הבבלי. משום כך לא הכירו רבי ירמיה ורבי זירא בירושלמי מסורת זו.

קודם שנביא את גירסאות מסכת כריתות של התירוץ, יש להקדים ולציין שלשון התירוץ בכריתות פותח או בלשון "איכא דאמרי אסיפא" או בלשון "איכא דמתני אסיפא", וגם בשבת אומר רבי זירא "מר ארישא מתני לה, אנן אסיפא מתנינן לה". לשונות אלו מציינים מקרה שבו מוסבת מסורת אחת על מקורות או על לשונות שונים. במקרה שכזה אמורות שתי המסורות להיות דומות מאוד זו לזו, שהרי עיקר השינוי הוא המקור שעליו מוסבת המסורת, ולא זהות או מהות המסורת עצמה. משום כך כוללת המסורת השנייה בדרך כלל רק שינויים קלים, הנצרכים כדי להתאים אותה להקשר החדש. אולם, השימוש בלשון "ארישא מתני לה" [...] אסיפא מתנינן לה" בשבת סוטה מן הדגם הזה, שהרי נוסח התירוץ בשבת [14] שונה מאוד מנוסח הקושיא [10]. לכן העיר רש"י (עא סע"א): "אסיפא מתנינן לה ולא אתמר הכי". בפירושו זה הדגיש רש"י את העובדה שכאן, בניגוד לרוב המקרים, אין הנוסח השני דומה לראשון.

בניגוד למצב חריג זה במסכת שבת, במסכת כריתות דומות שתי הגירסאות של לשון התירוצ' ללשון הקושיא:

לשון הקושיא נוסח כריתות	לשון התירוצ' – כריתות (פירנצה)	לשון התירוצ' – כריתות (ותיקן)
ממין אחד חייב, פשיטא!	משני מינין פטור, פשיטא!	איכא דמתני אסיפא:
אמר ריש לקיש משום בר תוטיני:	אמר ריש לקיש משום בר תוטיני:	אמר ריש לקיש משום בר תיטני:

מאי משני מינין? ממין אחד! ואמאי קרי ליה שני מינים?

כגון שאכלו בשני תמחויין, ואליבא דרבי יהושע, דאמר תמחויין מחולקין.	כגון שאכלו בשני תמחויין, ואליבא דר' יהושע, דאמר תמחויין מוחלקין.	כגון שאכלו בשני תמחויין, ואליבא דר' יהושע, >דאמר: תמחויין מחולקין <
מהו דתימא כי אמר ר' יהושע לא שנא לקולא ולא שנא לחומרא, קמ"ל	מהו דתימא כי אמר ר' יהושע לחומרא, לקולא לא קאמר, קמ"ל	דמהו דתימא כי אמר ר' יהושע לחומרא, לקולא לא קאמר, קמ"ל

מב' מינין – פטור, מאי משני מינין? ממין אחד הוא! ואמאי קרי ליה שני מינים? כגון שאכלו בשני תמחויין, וקתני

דחייב, אלמא לחומרא אמר, לקולא לא אמר.	פטור, אלמא לא שנא לקולא ולא שנא לחומרא קאמר רבי יהושע.	לא שנא לחומרא ולא שנא לקולא >קאמר רבי יהושע. <

ניתן בנקל לראות שבמסורת הנוסח של מסכת כריתות אכן מקביל עיקר לשון התירוצ' לנוסח הרישא, עם השינויים הקלים הצפויים במקרה של "איכא דמתני אסיפא". לכן יש להסיק שמסורת כריתות שומרת על ניסוח מקורי יותר של המסורת השנייה. אולם ניתן גם לראות בנקל מתוך השוואה משולשת זו שנכנסה בנוסח השני הגהה, והיא נכנסה במקומות שונים בשתי הגירסאות של מסכת כריתות.

מה טיבה של הגהה זו? תפקידה הוא להגדיר מחדש את המונח "מין" המופיע בלשון המשנה (כריתות ג ב) – "שני מינים". לפי פשוטה של המשנה מתייחס המונח "מין" לשם איסור מסוים, כמו פיגול, נותר וכדומה. זאת הנחת הקושיא "משני מינים פטור – פשיטא", שהרי מדוע עשויים שני שמות איסור שונים להצטרף?²⁵ בלשון התירוצ' השיבו לקושיא: "כגון שאכלו בשני תמחויין". מהו תוכן התירוצ' שני תמחויין מחלקים שם איסור אחד לשני חיובים שונים. מדוע נעלה על דעתנו שאכילת שני איסורים שונים בשני תמחויין דווקא עשויה לצרף את שני שמות האיסור השונים לכלל חיוב אחד? עיקר התשובה של לשון התירוצ' חסר כל משמעות ללא תוספת ההגהה, המשנה את הגדרת המונח "שני מינים" מ"שני שמות איסור" ל"שני מיני תבשיל" (עין רש"י ד"ה שני תמחויין).

25 עיין תוספות עא ע"א ד"ה משני, ומשמע שאין זה פשוט כל כך ששני שמות איסור לא יצטרפו. זאת אפוא סיבה נוספת להחשיב דווקא את הנוסח הראשון של דברי ריש לקיש כמקורי, ואת הנוסח השני כעיבוד משני של הנוסח הראשון.

המסורת השנייה ("איכא דמתני אסיפא") של דברי ריש לקיש מקבילה בלשונה למסורת הראשונה של דבריו רק בכריתות, ורק ללא תוספת ההגהה. מאידך, ללא ההגהה אין כל משמעות למסורת זו, וקשה להאמין שמישהו היה שונה את דברי ריש לקיש המקוריים (דהיינו ללא תוספת ההגהה) על הסיפא של המשנה. לכן יש להסיק שדווקא המסורת הראשונה של דברי ריש לקיש בכריתות היא המקורית, והיא מתאימה לקושיית רבי ירמיה על רבי זירא בירושלמי. דברי ריש לקיש הועברו לסיפא, קרוב לוודאי על ידי בעלי סתם התלמוד, על מנת לתרץ את הקושיא. העברה זו מלאכותית למדי, והיא הצריכה תוספת הגהה (שנכנסה בשני מקומות במסורת כריתות).

המניע להעברת דברי ריש לקיש מהרישא לסיפא נמצא אפוא רק במסכת שבת (7) ו-[11] החסרים בכריתות). הגירסאות שבהן מקביל הנוסח השני של דברי ריש לקיש לנוסח הראשון, נמצאות רק במסורת כריתות, כאשר פיסקא [14] בשבת היא מעין סיכום של הגירסאות הארוכות והמסורבלות של כריתות. שתי המקבילות מבארות ומשלימות זו את זו, והיחס ביניהן הוא במידה רבה הדדי.

נתברר שקושיית רבי ירמיה המקורית נשענת על מסורת מסכת כריתות המקורית, ואילו תירוצו של רבי זירא [12-14] הוא מדברי סתם התלמוד. לכן קשה להניח שרב הונא (או רבינא) יתייחס לתירוצו זה. סביר יותר להניח שפיסקא [16] היא חלק מן המסורת המקורית של מסכת כריתות ומוסבת ישירות על [10], כאשר [15] גם היא מדברי סתם התלמוד.²⁶

ביאור החלק הראשון [1-3]

חלקה הראשון של סוגייתנו בנוי משתי מימרות ארוכות של אבבי רבא ומשני קטעי הסבר מדברי סתם התלמוד – אחד קצר, בתחילת [2] ("ומי אית ליה לרבא גרירה?"), ואחד ארוך יותר, בפיסקא [3] ("בתר דשמעה מאבבי סברה"). קיים מתח מסוים בין שני רובדים אלה, ונחלקו הראשונים בפירוש הסוגיא בעקבות מתח זה, כפי שיתבאר להלן. לכן נפרש בביאור חלק זה את דברי רבא ואבבי בשתי המימרות כפשוטם, ולאחר מכן את המסגרת הפרשנית שקבע להם עורך הסוגיא.

המימרא השנייה של רבא ואבבי

היסוד הרעיוני למימרות רבא ואבבי נמצא בשיטת רבי יוחנן בירושלמי הוריות ג, מז ע"ב: "אכל שלשה זיתים וסבור שהן שנים – הפריש חטאת אחת כפר דר' יוחנן אמר: נתכפר מקצת החט נתכפר כולו. רבי שמעון בן לקיש אמר: נתכפר מקצת החט לא נתכפר כולו".²⁷ המושג "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו" הוא העומד בבסיס לשיטות רבא ואבבי במימרות אלו. השאלה היא איך מגדירים את "החטא כולו".

במימרא השנייה [2], הגורם המכריע בקביעת גבולות "החטא כולו" הוא מספר ההיעלמות. הזית הראשון והשני נאכלו בהיעלם אחד, ומשום כך הם חשובים כחטא אחד. לכן מכפר הקרבן שהביא האוכל על הראשון גם על השני, שהרי "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו". אם חזר ואכל כזית שלישי קודם שהביא קרבן על הראשון, והביא על השלישי קודם שנודע לו על השני, נתכפר השני עם השלישי משום "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו", שהרי גם השני והשלישי נאכלו בהיעלם אחד, וכחטא אחד הם. אמנם אין הקרבן שיביא האוכל על הראשון יכול לכפר על השלישי או להפך, משום שהראשון והשלישי לא נאכלו בהיעלם אחד, וכשני חטאים הם חשובים. אולם לפי רבא, אם יביא האוכל קרבן על האמצעי, הוא יכול לכפר גם על הראשון ועל השלישי, "מפני שהראשון והשלישי בהעלמו של אמצעי", כדברי הרמב"ם שנוביא להלן. רבא בנה

26 אי"ה אדון עוד בשאלה זו בביאורי למסכת כריתות, וכן בשינוי "רב הונא/רבינא".

27 ראה מהדורת זוסמן, עמ' 1422. ליסוד הספרותי למימרא השנייה [2] ולקשיים בקביעת היחס בין המסורות השונות עיין לעיל בהקדמה ב, ובמיוחד בהערה 14.

אפוא על העיקרון "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו" כאשר רק כזית שנאכל ממש בהיעלמו של כזית אחר נחשב כ"מקצת" אותו חטא.

אביי מוסיף ואומר: "אפילו הביא קרבן על אחד מהן – נתכפרו כולן". לפי אביי מהווה העובדה "שהראשון והשלישי [נאכלו] בהעלמו של אמצעי" בסיס מספיק להחשיב את כולם כאחד וכל אחד מהם כ"מקצת החטא" שבגינו ניתן לכפר על הכל. אביי חולק אפוא על רבא רק בדבר אחד – לפי רבא חשובים רק המעשים שנעשו בהיעלם אחד ממש כחטא אחד, ואילו אביי סבור שאם ישנה חפיפה מסוימת בין המעשים שנעשו בשני היעלמים, הרי שאותם שני היעלמות נחשבים כהיעלם וחטא אחד לעניין זה.

המימרא הראשונה של רבא ואביי

גם במימרא הראשונה עסקו רבא ואביי בסוג של "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו". אולם הפעם אין מדובר בשאלת חפיפה של היעלמות שונים, משום שכל המלאכות שתוארו במימרא זו נעשו בהיעלם אחד ממש. כאן העניין הוא מלאכות שנעשו מקצתן בשגגת שבת ומקצתן בשגגת מלאכה – והכל בהיעלם אחד, שהרי לא נודע לאדם בינתיים שחטא – ובחפיפה מסוימת הקיימת בין המלאכות שנעשו בשגגות חלוקות אלו.

אמנם גם הפעם מציג רבא את עיקרי הדינים ואביי מוסיף דין אחד בסוף. אולם דברי אביי מביעים את הרעיון העומד בבסיס הדיון: "טחינה נמי גוררת טחינה, שם טחינה אחת היא". המושג העומד ביסוד הדיון הוא "שם האיסור", או בנידון דידן "שמות המלאכות". דבר פשוט הוא, הן לרבא הן לאביי, שהקוצר בשגגת שבת ושוב קוצר בשגגת מלאכה בהיעלם אחד, ונודע לו על אחת מהן והביא קרבנו עליה, שזהו מקרה ברור של "נתכפר מקצת החט נתכפר כולו". "החט כולו" הוא הקצירה, כאשר הן הקצירה שנעשתה בשגגת שבת הן הקצירה שנעשתה בשגגת מלאכה חשובות כ"מקצת החט", ואין שינוי אופן השגגה מעלה או מוריד לגבי עניין זה.

רבא ואביי לא באו לבדוק מקרה פשוט זה אלא את המקרה המורכב של "קצר וטחן כגורגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות, וחזר וקצר וטחן כגורגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות". אם "נודע לו על קצירה וטחינה של שגגת שבת וזדון מלאכות", אזי דבר פשוט הוא שהקרבן שהביא על הקצירה של שגגת שבת שנודע לו עליה "גוררת" את הקצירה של שגגת מלאכה שלא נודע לו עליה, ומכפרת גם עליה, וכן הדבר בטחינה. גם לפי הגירסא "נודע לו על קצירה של שגגת שבת וזדון מלאכות"²⁸ אין החידוש אלא הרחבה של מושג היסוד: כיוון שקצר וטחן בשגגת שבת, כאשר נודע לו על השבת לגבי הקצירה כאילו נודע לו גם על הטחינה, "מפני ששניהן כמלאכה אחת", כלשון הרמב"ם שנוביא להלן.

עיקר החידוש שבמימרת רבא ואביי בא בהמשך: "נודע לו על קצירה של זדון שבת ושגגת מלאכות, קצירה גוררת קצירה וטחינה שעמה, וטחינה שכנגדה במקומה עומדת; אביי אמר: טחינה נמי גוררת טחינה; שם טחינה אחת היא". לפי רבא דבר פשוט הוא שהקרבן שיובא על הקצירה של שגגת מלאכות יכפר גם על הקצירה של שגגת שבת, שהרי שם קצירה אחד הוא, ו"נתכפר מקצת החט נתכפר כולו". גם העובדה שהטחינה של שגגת שבת מתכפרת עם הקצירה של שגגת שבת אינה חידוש, "מפני ששניהן כמלאכה אחת". החידוש שבדברי רבא הוא שהטחינה "שכנגדה במקומה עומדת", כלומר שאין הטחינה של שגגת מלאכה מתכפרת בקרבן זה, שהרי טחינה וקצירה שמות שונים הן, ובמקרה של שגגת מלאכה אין סיבה להחשיבן כמלאכה אחת. לעומת זאת טוען אביי שהטחינה של שגגת שבת "גוררת" גם את הטחינה של שגגת מלאכה – "שם טחינה אחת היא". לדעת אביי משמשת הטחינה של שגגת שבת, המתכפרת בקרבן הבא על הקצירה של שגגת מלאכה לדברי הכל, כגשר בין הטחינה של שגגת מלאכה לבין הקצירה של שגגת מלאכה, וכאילו הכל חטא אחד, למרות שהן שמות שונים. עמדת אביי במימרא הראשונה מקבילה אפוא לעמדתו במימרא השנייה, כאשר הכזית האמצעי

משמש לדעתו כגשר בין הראשון לשלישי, ומאחד את כולם לחטא אחד למרות שהראשון והשלישי נאכלו בהיעלמות שונים.

לסיכום: לפי פשוטם תואמים דברי רבא במימרא הראשונה את דבריו במימרא השנייה וכן תואמים דברי אביי במימרא הראשונה את דבריו בשנייה. הנראה הוא שהמימרא השנייה הובאה בסוגיא דווקא משום שהיא מביעה ביתר בהירות את העיקרון "נתכפר מקצת החטא נתכפר כולו", העומד גם ביסוד המימרא הראשונה, וגם את עמדותיהם של רבא ואביי לגבי עיקרון זה, שהן הבסיס למחלוקתם במימרא הראשונה.

פירוש סתם התלמוד

לפי פירושי סתם התלמוד עומדים דברי רבא במימרא הראשונה בסתירה לדבריו שבמימרא השנייה. כך שואל התלמוד בתחילת [2]: "ומי אית ליה לרבא גרירה? והא איתמר"; וכך הוא מתרץ בתחילת [3]: "בתר דשמעה מאביי – סברה". כלומר, דברי רבא במימרא הראשונה משקפים, לפי בעל סתם התלמוד, את עקרון ה"גרירה", ואילו במימרא השנייה סובר רק אביי עיקרון זה ואילו רבא חולק עליו. ה"תירוץ" של דברי סתם התלמוד הוא שאכן סותרים דברי רבא בשתי המימרות אלו את אלו, ועלינו לומר שרבא חזר בו מעמדתו, כאשר המימרא הראשונה [1] משקפת את דעתו האחרונה, ואילו השנייה משקפת את דעתו הראשונה.

ישנו מתח רב בין קביעות אלו של סתם התלמוד לבין דברי רבא עצמם כפי שפירשתיים לעיל. כעת נבדוק מתח זה דרך עיני גדולי הראשונים: הרמב"ם, רש"י ור"י.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם התעלם מקביעות סתם התלמוד, ופסק בשתי המחלוקות כדברי רבא כפשוטם. הנה דבריו בהלכות שגגות ו' יא בהשוואה לדברי רבא ב-[2]:

רמב"ם הלכות שגגות ו' יא	סוגייתנו [2]
אכל שני זיתי חלב בהעלם אחת ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כזית אחר בהעלמו של שני	איתמר: אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כזית אחר בהעלמו של שני,
והביא חטאת על הראשון – ראשון ושני מתכפרין אבל שלישי לא נתכפר, אלא כשיוודע לו עליו, יביא חטאת אחרת.	אמר רבא: הביא קרבן על ראשון – ראשון ושני מתכפרין, שלישי אין מתכפר.
הביא חטאת על השלישי – שלישי ושני מתכפרין, ששניהם בהעלם אחת, וראשון לא נתכפר בחטאת זו.	הביא קרבן על השלישי – שלישי ושני מתכפרין, ראשון אין מתכפר.
הביא חטאת על האמצעי, שלשתן מתכפרין, מפני שהראשון והשלישי בהעלמו של אמצעי, וכשיוודע לו על הראשון ועל השלישי אין צריך להביא חטאת אחרת.	הביא קרבן על האמצעי – נתכפרו כולן.

הרמב"ם פסק כאן כרבא, והתעלם מקביעות סתם התלמוד שרבא חזר בו משיטתו כאן לאחר ששמע את דברי אביי. הרמב"ם ביאר את דברי רבא על פי העיקרון הפשוט שאם "שניהם בהעלם אחת" מתכפרים יחד, ואם לאו לא.

והנה דברי הרמב"ם בהלכות שגגות ז י בהשוואה לדברי רבא ב-[1]:

רמב"ם הלכות שגגות ז י	סוגייתנו [1]
מי שקצר וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות, שאינו חייב אלא חטאת אחת,	אמר רבא: קצר וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות,
וחזר וקצר וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות, שהוא חייב על כל מלאכה ומלאכה,	וחזר וקצר וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות,
ונודע לו על קצירה של שגגת שבת וזדון מלאכות, קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה, וכאילו עשה ארבעתן בשגגת שבת וזדון מלאכות, שאינו חייב אלא חטאת אחת, וכיון שהקריב חטאת זו נתכפר לו על הכל, וכשידעם אחר כן אינו צריך להביא חטאת אחרת.	ונודע לו על קצירה (וטחינה) ²⁹ של שגגת שבת וזדון מלאכות, קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה.
אבל אם נודע לו תחילה על קצירה של זדון שבת ושגגת מלאכות, והקריב חטאת, נתכפר לו על זו הקצירה שנודע לו עליה ועל הקצירה והטחינה של שגגת שבת וזדון מלאכות, מפני ששניהן כמלאכה אחת, ונגררה קצירה וטחינה עם הקצירה, ותשאר הטחינה של זדון שבת עד שיודע לו עליה ויביא חטאת שנייה.	נודע לו על קצירה של זדון שבת ושגגת מלאכות – קצירה גוררת קצירה וטחינה שעמה, וטחינה שכנגדה במקומה עומדת.

שוב פסק הרמב"ם כרבא, ושוב ביאר את דבריו בקצרה. במקרה הראשון הוא הוסיף את הנימוק "וכאילו עשה ארבעתן בשגגת שבת וזדון מלאכות, שאינו חייב אלא חטאת אחת", ובמקרה השני "מפני ששניהן כמלאכה אחת". לפי הרמב"ם עומדת שיטת רבא על שני עקרונות. האחד הוא ששתי מלאכות שנעשו בשגגת שבת חשבות "כמלאכה אחת"; השני הוא שמלאכה אחת שנעשתה מקצתה בשגגת שבת ומקצתה בשגגת מלאכה, מצטרפות, משום שהן ממש מלאכה אחת. וכן פסק בהלכות שגגות ז י:

קצר כחצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר כחצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות, הרי אלו מצטרפין. קצירה גוררת קצירה, וכן כל כיוצא בזה בשאר מלאכות.

הרמב"ם הבין את קביעת סתם התלמוד בפיסקא [4] ("מילתא דפשיטא להו לאבבי ורבא מיבעיא ליה לרבי זירא") כאילו כבר הכריעו רבא ואבבי בשאלת רבי זירא ואמרו שקצירה שנעשתה בשגגת שבת וקצירה שנעשתה בשגגת מלאכות אכן מצטרפות, כנראה משום שקצירה שם איסור אחד היא, ואין השינוי באופן השגגה מעלה או מוריד לגבי עניין זה. ואם כן הדבר, הרי שחשבות גם קצירת כגרוגרת שנעשתה בשגגת שבת וקצירת כגרוגרת שנעשתה בשגגת מלאכות כמלאכה אחת, ו"נתכפר מקצת החט נתכפר כולו".

סיכום: לפי הרמב"ם משקפת עמדת רבא בפיסקא [2] עיקרון פשוט – אם נעשו מספר אכילות בהיעלם אחד, חשבות הן כחטא אחד, ואפשר שמקצתו יכפר על השאר. לפי הרמב"ם משקפת עמדת רבא בפיסקא [1] עיקרון דומה – מספר איסורי שבת שנעשו בהיעלם אחד חשבות כחטא

אחד אם הם שייכים כולם לשם מלאכה אחד; ואז יכפר הקרבן שיביא אדם על אחד מהם גם על השאר. אמנם אין עמדתו בפסקא [2] מחייבת את עמדתו שבפסקא [1], אבל לפי פירוש הרמב"ם בוודאי שאין כל סתירה בין שתי העמדות.³⁰

שיטת רש"י

רש"י כדרכו אימץ את קביעת סתם התלמוד שעמדת רבא במימרא הראשונה סותרת את עמדתו בשנייה. לפי סתם התלמוד מכפר הקרבן המובא על קצירה של שגגת מלאכה על הקצירה והטחינה של שגגת שבת משום "גרירה", שהיא שיטת אביי במימרא השנייה. רש"י פירש (ע"א): "קצירה גוררת קצירה כמשפט, דשני זיתי חלב בהעלם אחד הן, וטחינה שעם קצירה ראשונה היינו משום גרירה". לדעת רש"י, דבר פשוט הוא, הן לאביי הן לרבא, שמקצת המלאכה שנעשתה בשגגת שבת ומקצת המלאכה שנעשתה בשגגת מלאכות מצטרפות, כפשוטה של [4]. לכן, אם עשה שתי קצירות בשבת אחת, הראשונה בשגגת שבת והשנייה בשגגת מלאכות (או שתי טחינות), ונודע לו רק על קצירה של שגגת מלאכות, יכפר הקרבן המובא על קצירה זו גם על הקצירה של שגגת שבת, זאת משום שהן ממש שם איסור אחד ("כמשפט דשני זיתי חלב בהעלם אחד"). אולם אין הטחינה והקצירה של שגגת שבת כשם איסור מלאכה אחד, וללא "גרירה" לא היתה הטחינה של שגגת שבת מתכפרת בקרבן הבא על הקצירות של שגגת שבת ומלאכה. נתברר לפי רש"י שהקצירה של שגגת שבת מתכפרת בקרבן המובא על הקצירה של שגגת מלאכה מן הדין, ואילו הטחינה של שגגת שבת מתכפרת רק משום "גרירה".

שיטת ר"י

בתוספות (שם ד"ה גרירה) פירש ר"י: "דקצירה חשיבא גרירה מדקאמר קצירה גוררת קצירה. אבל ההיא דטחינה לא חשיב גרירה דגרירה, שאינו יכול לכפר על הקצירה אא"כ תתכפר הטחינה עמה. ואע"ג דשני זיתי חלב בהעלם אחד לא חשיבא גרירה, מ"מ קצירה וקצירה שאני, שהאחת בשגגת שבת והאחת בזדון שבת. וטעמא דמאן דאמר בסמוך דקצירה וקצירה אין מצטרפין, היינו משום דלית ליה גרירה". הנה, לפי ר"י, הן לאביי הן לרבא אין מקצת הקצירה שנעשתה בשגגת שבת ומקצת הקצירה שנעשתה בשגגת מלאכה חשובות כמלאכה אחת, ומן הדין הוא שלא תתכפר האחת בקרבנה של השנייה, שהרי שתי מלאכות אלו נעשו בשגגות החלוקות באופיין. רק משום "גרירה" ניתן להתכפר על שתי הקצירות כאחת, וכן הדבר בטחינה וטחינה. לעומת זאת, טחינה וקצירה של שגגת שבת כמלאכה אחת הן, ומשום כך אין לגרירה כל תפקיד בחיבורן.

30 מורי פרוץ פרידמן ציין כאן בהערותיו למאירי, עמ' 260; וכן למאמרו "פרק האשה רבא", עמ' 292, ד"ה כבר הגאונים, ולעמ' 404 והערה 40. וראה גם מאמרי "לדרך שימוש של הרי"ף במקורות התלמוד הבבלי".